

TÜRKİYE YAZMALARİ TOPLU KATALOĞU ÇALIŞMALARİ (*)

İsmet PARMAKSİZOĞLU

Sayın Misafirler, Aziz Meslekdaşlarım :

Eski bir meslekdaşınız olmak hasebiyle, haftanızın XVI. kutlama toplantılarında sizleri saygı ve sevgi ile selâmlarım.

Bu haftanın getirdiği imkânlarla size girdiğimiz bir çabadan, yani, Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğunu hazırlama çalışmalarımızdan söz etmek fırsatını verdikleri için, Türk Kütüphaneciler Derneği Yönetim Kuruluna ve Sayın Genel Başkan Necmeddin Sefercioğlu'na teşekkür ederim.

Bildiğiniz gibi, bir buçuk yıldan beri Türkiye Kütüphanelerinde gecikmiş bir işi başlatıp yürütme çabası içinde bulunuyoruz.

Sizlere bu konuda söz ederken geçmişte Batıda olsun, Doğuda ya da Türkiye'de olsun kataloglama çalışmalarından bahs edecek değilim. Bunu Sayın Dr. Müjgan Cunbur yaptı ve biz de yayınladığımız kataloğun ilk fasikülünün başına bu bilimsel araştırmayı olduğu gibi aldık.¹ Bu konuda yani dünyada ve Türkiyede kataloglama çalışmalarının nasıl bir gelişim gösterdiğini öğrenmek isteyenler bu fasikülün ön sözüne baş vurabilirler.¹

Ben burada sizlere şimdi yapmakta olduğumuz çalışmanın niteliğinden, niceliğinden, içeriğinden ve kapsamından söz etmek istiyorum.

Önce konuya işin örgütlenmesinden girmekte, yani 1977'lere dönmekte yarar var. O günlerde Kültür Bakanlığını ve Türkiye Kütüphanelerini yönetmek sorumluluğunu üstlenenler, yani Sayın Prof. Şerafeddin Turan ve Sayın Dr. Özel Soysal eski ve emekli bir kütüphaneci olarak ben-

(*) 3 Nisan 1980 günü, Millî Kütüphan'de verilmiş olan konferanstır.

¹ Müjgan Cunbur, "Önsöz" Türkiye yazmaları toplu kataloğu, I. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1979. VII-XIV. ss.

den de öteki kütüphanecilik otoritelerinden olduğu gibi Türkiye Yazmalarının durumu ve akıbeti konusunda bir rapor vermeme istediler.

Bu benim için büyük bir kadirşinaslıktı. Zira 1945 - 1966 yıllarını dol-duran yirmibir yıllık kütüphanecilik hizmetinden sonra hasbelkader Millî Eğitimin öteki hizmetlerine geçmiş ve 1975'ten beri de emekli edilmiş bu-lunuyordum. Sayın Soysal'ın Sayın Turan'ın beni on küsur yıl sonra tek-rar bir kütüphanecilik hizmeti için hatırlamaları bende büyük bir tehassüse ve minnete vesile oldu. Bu duygumu bir kere daha huzurlarınızda tek-rarlamaktan zevk duyarım.

İşte bugünkü çalışmalar böyle bir raporla başladı. Nisan 1978'de verilen bu rapordan bazı parçaları burada okumak isterim.

"Sayın Genel Müdür, karşılıklı görüşüğümüzde sözle de belirttiğim gibi düşündüğünüz bu kuruluş Türkiye kütüphanelerinin özellikleri bakı-mından bence önemli bir önlem olacaktır. Her ne kadar geçmişte bu alanda bir takım çalışmalar yapılmışsa da Türkiye'de yazmalar konusu halen bir sorun olarak durmaktadır, kanısındayım. Sorunun büyük bir gayrete ve adeta bir kanevice işler gibi oyazalı bir çalışmaya bağlı ol-ması ve sonuca kolayca ulaşmaktan uzak bulunması, sizin saygı değer öncülleriniz tarafından atılan adımların zaman içinde bıkkınlığa ve usança dönüşmesine yol açmıştır. Hatta bu tutum kendi sorumluluklarında yazma koleksiyonları saklayan kütüphane müdürleri için de geçerlidir. Söz ge-limi, kimseyi kınamamakla birlikte **Bayezid** Devlet Kütüphanesinde güncel ve geçerli olan devlet nüshalarının ve periyodiklerin tasnif ve düzenlen-melerine verilen önem ölçüsünde bir ilgi bu kütüphanede bulunan yazma koleksiyonlara gösterilmemiştir. Yanılmıyorsam bir zamanlar İsmail Saib Sencer ile bütün oryantalistlerin uğrağı olan bu kütüphanenin zengin yazma koleksiyonları şimdi adeta unutulmuş gibidir. Bunu söylerken si-zin aldığınız önlemin önlemini belirtmek istiyorum. Yine söz gelimi Ana-dolu kütüphanelerinin en tanınmış olan Manisa kütüphanesi de bugün unutulmuş gibidir.

Aldığımız ve alacağınız önlemlerle Türkiye kütüphaneciliğinde yeni bir hamleyi planlayacağınızı umud ederken size yardımcı olmaktan ayrıca zevk ve öğünce duyacağımı belirtmek isterim.

Buna göre,

Türkiye yazmalarının tekil, bölgesel ve en son toplu kataloğunun ha-zırlanması, yayınlanması zaman alacak bir çaba ister. Bu işde, kolay ko-lay anlaşılamayan, göze batmayan uzun ve yorucu, fakat bıkmak bilmez

bir çalışma anlayışı şarttır. Böyle bir işi yürütmeye gel geç hevesler sonuç vermemekte ve bildiğiniz gibi zamanla yarım kalabilmektedir. Bunun için bu işe emek koyacakların artık kişisel üstünlükler ve umudlar dönemini geride bırakmış, sadece kütüphanecilik bilimine ya da kitaplara ve özellikle de geçmiş kültürün kitaplarına sevgi ile bağlanmış kişiler olması için gerçekleştirilmesi bakımından zorunludur.»

Bu rapor olumlu bir iz bırakmış olacak ki, bundan sonra yazılı ve sözlü temaslarımız devam etti. 1978 yazının sonunda Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu bürosu Ankara Kültür Müdürü Halil Gündoğdu ve Ankara İl Halk Kütüphanesi Müdürü Sayın Abdülkadir Köylü'nün maddî ve manevî yardımlarıyla kurulabildi.

Benim 22 Eylül'de mütenekkiren işe başlamamla kendiliğinden açılan büroya gönüllü olarak katılan Abdullah Uysal, Dr. Müjgan Cunbur, Adil Özen ve ilk atanan Hatice İleri ile Ankara bürosu oluştu. Bunu Dr. Günay Kut'un sorumluluğunda Ocak 1979'da kurulan İstanbul bürosu izledi. Yapılan örgütlenme şemasında konunun sür'atle çözümlenmesi için üç büronun, kurulması öngörülmüştü. Ne var ki Batı Anadolu için düşünülen büro, İzmir'de bu konuyu örgütleyecek bir gönüllünün çıkmamasıyla kurulamadı. İzmir'de sadece bir arkadaşımız kendi başına çalışmalarını yürütmeye gayret etmektedir.

İlk olarak yazmaların hiç olmazsa sayısal olarak bilinmesi gereğinden işe girildi. Yapılan anket sonucu İstanbul Topkapı Sarayı ve Konya Mevlâna Müzesi yazma dermeleri dışında Türkiye'de 245.762 envanter numarasına kayıtlı yazma bulunduğu anlaşıldı. 1000'den yüksek dermelerin bulunduğu illerin sayısı ise 25'i buluyordu.

Yazmalar İstatistikleri

ve

Anket Sonuçları

İstanbul	139 450	Erzurum	1 705
Ankara	10 576	Nevşehir	1 538
Bursa	8 412	Afyon	1 481
Kütahya	6 298	Balıkesir	1 388
Konya	5 956	Niğde	1 260
Manisa	5 660	Eskişehir	1 198
Kastamonu	4 025	Aydın	1 190
Çorum	3 990	İsparta	1 156

Edirne	3 130	Amasya	1 079
Kayseri	3 049	Antalya	981
Burdur	2 357	Toplam	214 272
Diyarbakır	2 231		
Elazığ	1 901		
Adana	1 712		

Şu anda bir gerçeği de hatırlamakta fayda vardır. O da bu ankete kesin olarak bakmamak gerçeğidir. Nitekim küçük bir derme olan Adıyaman yazmalarının sayısı anket yanıtında 200 olarak gösterilirken, bu dermeyi incelemeye aldığımızda yazmaların 81 adet olduğu, 119 kitabın ise basma olduğu görüldü. Yine 881 olarak bildirilen Amasya yazmaları, ekibimiz oraya gidince 1171 fazlasıyla 2052 olarak saptandı. 445 fişten oluşan Gümüş yazmaları ise, ne bağlı olduğu ilde, ne de Kültür Bakanlığı kayıtlarında yoktu. Yani bu dermeyi yeni bir dünya keşfedercesine, Sayın Dr. Cunbur ve ekibi keşfetmiş bulunmaktadır.

Bu örnekleri verirken konunun en önemli yönüne değinmek istiyorum. İlgililerden ve vatandaşlarımızdan, Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğuna gösterilecek destek ve yardım sonunda, iş biterken Türkiye yazmalarının gerçek envanteri de bilimsel verilere en yakın biçimde ortaya çıkmış olacaktır. Böylece, sadece belli dermeler değil, Mardin'den Edirne'ye bütün Türkiye kasabaları ile, kentleri ile, belki olanak bulunursa özel dermeleri ile Türk ve dünya bilim adamlarına sunulmuş olacaktır.

Türkiye Toplu Kataloğunu bilim dallarına göre, ya da dil açısından öncelikler tanımak suretiyle ele almayışımızın nedeni budur.

Bize yöneltilen sorulardan, "Niçin Türkçe Yazmalara öncelik vermediniz?" "Neden Tarih, Divan, Tıp, Astronomi vb. kitapları ele almadınız?" "Niye silme tek düzen envanter kataloğ yayınına yöneldiniz?"'in yanıtı budur. Nedeni de biz kütüphaneci veya müzeci olarak bile malımızı kesinlikle bilemiyoruz. O takdirde yapacağımız bir Tarih kitapları ya da Divanlar Toplu Kataloğu, eksik kalmaya baştan mahkûmdur. Nitekim, İstanbul Tarih-Coğrafya Yazmaları, Divanlar Kataloğlarının en büyük eleştiri noktası bu konuda toplanmıştır.

Bu günkü çabamız envanter saptama ve dermeleri tanıtmaya ölçüsündedir. Yani tek tek her dermeyi kendi özel oluşumlarını da koruyarak yayına hazırlamaktayız. Buna son derece itina gösteriyoruz. Öyle ki, söz gelimi Millî Kütüphaneye armağan değil, vakıf değil, devletin parasıyla satın alınan bir dermeyi bile Millî Kütüphanenin geneli içinde değil, onun

yanında ayrı bir derme olarak değerlendirmekteyiz. Sözün kısası, Fahri Bilge kitapları Millî Kütüphane yazmaları katalogunda yayınlanacaktır. Ama, bu katalogun Fahri Bilge bölümünde yayınlanış olacaktır.

Dermelerin toplanmasında işe illere alfabetik öncelikler tanımakla girişelim dedik. Fakat karşımıza mevzuat çıktı. Eski Eserler Yasası sorumluların yorumlarına göre bizi engelledi. Öyleki büronun olduğu eski Türkoçağı binasının yüz metre batısında olan Etnoğrafya Müzesi yazmalarını bir sorumlunun gözetiminde dahi büroda incelemek olanağı şimdilik bulunamadı. Ama Adıyaman, Ordu, Gümüş'teki ilgililer yazmalarını geçici olarak büroya emanet etmekte sakınca görmediler. Buna karşılık Amasya'ya giden ekibimiz bir ay Cumartesi ve Pazarları da dahil, ancak 1000'e yakın yazmayı tasnif edebildiler, gerisini Ankara'da devam etmek için yedi-emin sıfatıyla dahi getirmek yetkisini bulamadılar.

Bunun sonu büronun bu gibi sakıncaları ertelemeye alması oldu. Bu da tabiiyle başlangıçta öngördüğümüz alfabetik düzeni alt üst etti. Birinci fasikülümüz onursal olarak öncelik verilen 06 Anıtkabir, Cumhurbaşkanlığı, Büyük Millet Meclisi üzerine 02 Adıyaman dermesiyle bilim dünyasına sunulurken, ikinci fasikülümüz Giresun, Ordu, Ardeşen birimlerinden oluştu. Yalnız burada şunu hatırlatmak istiyorum ki, işin sonu alındığında düzenlenecek cilt kapaklarıyla ve yapılacak uyarlamalarla bu öncelikleri yeniden sağlamak olasılığı vardır.

Türkiye Yazmaları Toplu Katalogunun tam olarak oluşması işte bu dermeleri saptamadan ve envanter katalogların tümünü yayınladıktan sonra olanak bulacaktır. O zaman her hangi bir yazmanın, söz gelimi bir Ravzatü'l-ebrar ya da Baki divanı veya Ebu's-Su'ud tefsirinin nüshalarının hangi dermelerde bulunduğu yapılacak dizinlerle çözümlenecek, bu nüshaların özellikleri ise envanter kataloglarda bulunacaktır. Yani bir araştırmacı üzerinde çalıştığı kitabı önce Dizin katalogda saptayacak, nüshaların özelliklerini ise şimdi hazırladıkça yayına sunmakta olduğumuz kataloglarda bulacaktır.

Yine Dizin katalog bugün için kaçınılmaz olan kimi hataların düzeltilmesine de yardımcı olacaktır. Bu hataların büyük bir kısmı doğu yazmalarının özelliklerinden gelmektedir. Söz gelimi İslâm yazarları kitaplarına hamdele ve salvele ile başlarlar ve bu başlangıç tümceleri de klişeleşmiş tümcelerdir. Size bir örnek olarak 'elhamdüli-veliyhi' başlangıç tümcesi ile başlayan altı ayrı konuda kitap olduğunu söylersem ufak bir dalgınlık ile bir kitabın bir başka yazarın başka bir konudaki bir kitabı sanılması olasılığının ne denli kuvvetli olduğu anlaşılır. İşte bunun içindir ki, biz uz-

manlarımızdan asıl metne başlangıç tümcesinin de yani 'amma badu'dan sonra gelen sözcüklerin de alınmasını istemekteyiz.

Yine tahkiki gerçekleştirmek için sondaki dua ve ketebe tmcesinden önceki bitiş tümcesini de istiyoruz. Bu suretle Dizin katalogda nüshalar yan yana gelirken olası bulunan hataların düzeltilebileceği umudundayız. Bu yönüyle katalogumuz Őimdiye değin Türkiye'de ve öteki ülkelere yayınlanan kataloglardan daha özgün bir içeriğe sahip bulunmaktadır.

İçeriğe değinmişken Şunu da belirtmek isterim. Yazma bir kitabın içeriği iki türlü anlaşılır. Bunlardan biri metnin içeriğidir. Ötekisi ise ge olan yazma kitabın içeriğidir. Biz çalışmalarımızda bu iki içerik üzerinde de durmaktayız. Yani incelenen metnin özellikle noksan ve nakıs bir metinse, hangi babdan başladığı, nerede kaldığı, noksanının ne olduğu, sayfa forma düşükleri bulunup bulunmadığı üzerinde durmaktayız. Metin tam olsa dahi bir tarih kitabının hangi yılları kapsadığını, hangi olaylara ışık tuttuğunu, bir divandaki Őiir eşitlerinin hangi yapraklarda bulunabileceğini, bir mecmua'-i eř'arda hangi Őairlerin Őiirlerinden derlendiğini titizlikle saptamaya çalışmaktayız. Bunun yanısıra öge olarak bu yazmanın zahriyesinde, derkenarında, hatimesinde ne gibi kayıtlar bulunduğunu da fişlerimize almaktayız. Yani bu nüshaya kimler sahip olmuş, kimler vakfetmiş, kimler okumuş, kenarlarına, önüne, ardına ne gibi notlar yazılmış, kimlerden ne gibi nakiller alınmış bütün bunları vermek çabası içinde bulunuyoruz.

Bu abanın Őöyle yararı ortaya çıkmaktadır. Bir fıkıh kitabında 1174 yılı Zilheccesinde Bolu kentinin tümüyle yandığı ve hiç bir evin ayakta kalmadığı kaydı düşülmüştür. Bu tarihi olayı Osmanlı vekayinamelerinde bulmak hemen hemen olanak dışıdır. Yine bir başka yazmada Toktamış Giray'ın kardeşi Saadet Giray'la olan ve Kırım tarihinin bir kesimine ışık tutan konuşması, bir başka yazmada Kadı İyaz'ın nisbesi olan Yahsubi veya Yahsebi okunuşunun yanlış olduğu, doğrusunu, Yuhasebi olması gerektiği gibi kayıtları metinlerde bulmamız olanağı yoktur. Biz bunları saptarken bugün için artık pratik değerleri kalmayan medrese kitaplarını araştırıcılara yeniden açmış oluyoruz. Yine kiraat, sima, mukabele, temellük kayıtlarıyla pek çok ünlü edib, bilgin, devlet adamı, Őair'in de kendi el yazılarını, imzalarını, mühürlerini tespit etmekte bulunuyoruz.

Bu çabamız, başlangıcından beri yöneticilerimiz tarafından desteklendi ve desteklenmektedir. Kğıt fiyatlarının, baskı ücretlerini, bu denli artmış olmasına karşılık, Kültür Bakanlığının eski ve yeni müsteşarları, eski ve yeni genel müdürleri, bütün imknlarıyla bizi desteklemektedir-

ler. Öyle ki geçen yıl 407.000 lira olan baskı giderimizin bu yıl 2.500.000 milyonu bulması üzerine bir indirim sağlamak için baskı adedini 5.000'den 3.000'e indirmeyi önerdiğimiz zaman Sayın Genel Müdür Abdülkadir Salgır, bu parayı temin edeceğini söyleyerek, beni büyük bir endişeden kurtardı. Yine geçen yıl sağladığımız ve iki fasiküle yetecek derecede olan kâğıt stokumuza bu yıl 10 ton kâğıt ve 1.400 tabaka bağlık ekleme teklifimizi de derhal kabul etti. Ayrıca gerek İstanbul, gerek Ankara bürolarımıza yeni ve genç elemanlar vermekle de bizleri yüreklendirdi. Kendilerine huzurlarınızda teşekkür etmek isterim.

Çalışmalarımızı hızlandıran önlemlerden biri de "Kültür ürünleri derleme ve Türkçeleştirme" yönetmeliğinin çıkarılmış bulunmasıdır. Böylelikle fiş başına ücret ödeme imkânı doğdu. Bunun sonunda görevli müşavir ve uzman yardımcılarında ve sözleşmeli elemanlardan başka bu işe gönüllü kişilerin katkıları da kolaylıkla sağlanmış oldu.

Ankara'da üç, İstanbul'da altı, İzmir'de ve Konya'da birer kişi olmak üzere 11 eleman, beş sözleşmeli eleman, Bezmigül ve Sermed'in katılmasıyla Ankara'da dört, İstanbul'da beş kütüphaneciden oluşan yirmi beş kişilik bir ekip meydana geldi. Bursa'dan Murad Yüksel, Çorum'dan Lutfi İkiz, Kayseri'den Ali Rıza Karaduman ve Kütahya'dan Ali Berberoğlu'nu da katarsak, Ankara ve İstanbul'dan başka beş ilimizde Türkiye Yazmaları Kataloğu çalışmaları devam etmektedir. Bugün yola çıkan Ankara ekibimiz ise Akseki, Elmalı, Alanya yani Antalya ilini tarayarak, 07 Antalya Yazmaları kataloğunu meydana getireceklerdir.

Bu çalışmalarımızı sizlere duyurmak fırsatını verenlere ve beni sabırla dinleyen sizlere tekrar teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

* * *